

*Prof. dr hab. inż. arch. Artur Jasiński,
Wydział Architektury i Sztuk Pięknych
Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.
Adres domowy:
Ul. Słonecznikowa 10
30-213 Kraków
a.jasinski@ajbiuro.pl
tel. 602 386 370*

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

AUTOR: mgr inż. arch. Iwona Wilczek

PROMOTOR: prof. dr hab. inż. arch. Ewa Kuryłowicz

PROMOTOR POMOCNICZY: dr hab. inż. arch. Monika Ewa Adamska

TYTUŁ: Kompleksy muzealne na wolnym powietrzu – przekaz znaczeń budynków, przestrzeni wokół nich i pomiędzy nimi

JEDNOSTKA: Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej

PODSTAWA OPRACOWANIA: pismo Przewodniczącego Rady Naukowej Architektura i Urbanistyka prof. dr hab. inż. arch. Rafała Czernerera, na podstawie uchwały Rady Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej nr 184 z dnia 17 lipca 2022 roku, przesłane pismem datowanym 17 sierpnia 2022 roku.

FORMA I OBJĘTOŚĆ OPRACOWANIA:

Maszynopis ilustrowany formatu A4, jeden tom, 257 strony tekstu, 76 ilustracji (w większości kolorowych fotografii zrealizowanych obiektów, jak i uzupełniających je rysunków rzutów, elewacji), 78 tabel zestawczych, 73 karty katalogowe obiektów, 348 przypisów dolnych, 194 pozycji bibliograficznych.

DATOWANIE MASZYNOPISU: OPOLE/WROCŁAW 2022

1. UWAGI OGÓLNE

Przedłożona do recenzji praca jest dziełem obszernym, zarówno co do objętości, jak i co do zakresu zawartych w niej treści merytorycznych. Zasadnicza, analityczna część opracowania, przedstawiona w liczącym 115 stron rozdziale czwartym, została poprzedzona trzema rozdziałami wprowadzającymi w temat pracy, metody badawczej oraz charakterystyki kompleksów muzealnych na wolnym powietrzu.

We wstępie do pracy Autorka przedstawiła swoją motywację i uzasadnienie dla podjęcia tematyki swojej pracy doktorskiej, którą określiła jako „poszukiwanie [...] związków architektury i otaczającej ją przestrzeni”. Rozprawa podejmuje temat tej relacji i komunikatu znaczeniowego, jaki jest jej efektem. Założone cele pracy to:

- charakterystyka zagadnienia przekazu architektury;
- analiza współczesnych obiektów zrealizowanych na terenie muzeów na wolnym powietrzu i określenie ich cech wspólnych;
- przeprowadzenie analizy jakimi środkami wyrazu przekaz znaczeń współczesnych obiektów jest realizowany.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że Doktorantka jest praktykującą architektką, a temat badań naukowych jest ściśle powiązany z jej własną twórczością, co więcej – twórczością realizowaną na wysokim poziomie ideowym i artystycznym, czego dowodzą liczne nagrody, wyróżnienia i publikacje, na czele ze zrealizowanym projektem pokonkursowym pawilonu administracyjno-recepcyjnego Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu (konkurs 2005, realizacja 2008). Mamy więc do czynienia z doktoratem opracowanym przez dojrzałego już twórcę, który temat swojej pracy zna dobrze z praktyki zawodowej. Autorka zakres swoich badań ograniczyła obszarowo do Europy, a czasowo do okresu z lat 1980-2022, co umownie można nazwać czasami współczesnymi.

Teza pracy, wyrażona została jako podwójna konstatacja, mówiąca że:

- 1. W muzeach na wolnym powietrzu zarówno architektura jak i przestrzeń pomiędzy budynkami są nośnikami przekazu znaczeń.**
- 2. W kompletnym odbiorze komunikatu znaczeniowego przekaz przestrzeni pomiędzy budynkami i przestrzeni je otaczającej jest równie istotny jak i samych budynków.**

Zdaniem recenzenta pierwsza część tezy jest dość oczywista, o wiele ciekawsza jest jej druga część dotycząca relacji przestrzennych otwartych założeń muzealnych. Przestrzeń zewnętrzna jest bowiem – jak zauważa wcześniej Autorka – „miejscem interakcji społecznych, aktywności i przeżyć, dostarcza wrażeń emocjonalnych, a przez to wzbogaca nasze życie”. Do niedawna architekci koncentrowali się w swojej twórczości i w badaniach na samych obiektach, obecnie coraz więcej uwagi poświęca się studiowaniu, analizowaniu i projektowaniu zewnętrznej przestrzeni negatywowej, która tworzy ramy dla – cytując Jana Gehla – „życia pomiędzy budynkami”. Co więcej, na fali zmian cywilizacyjnych rośnie znaczenie muzeów i muzealnictwa, tak zwana turystyka muzealna stała się wręcz obowiązkiem kulturalnego człowieka, a budynki muzealne projektowane przez najwybitniejszych architektów zastąpiły swoją rolą i znaczeniem w krajobrazie miejskim dawne miejsca kultu religijnego, stając się obecnie wyznacznikiem poziomu rozwoju cywilizacyjnego i potęgi społeczeństw, które je wznoszą.

W tym kontekście należy ocenić wybór tematu pracy, jako trafny i ważny.

We wstępie zawarto także opis założeń metodologicznych, przedstawiono strukturę pracy, a także podano definicje podstawowych pojęć, zarówno dotyczących samych muzeów, jak i poruszanych w pracy zagadnień o charakterze teoretycznym. Przedstawiono także – w bardzo kompetentny sposób – zarys literatury przedmiotu i stan badań.

Niezwykle interesujący – w mojej opinii wręcz najciekawszy – jest rozdział drugi, zatytułowany „Ujęcie teoretyczne problematyki związanej z tematem pracy”, w którym Autorka w bardzo wnikliwy i precyzyjny sposób analizuje różnice pomiędzy teoriami badawczymi w architekturze: tradycyjnym

podejściem pozytywistycznym, opartym o analizę informacji i faktów, a podejściem fenomenologicznym, które skupia się na bardziej subiektywnym oglądzie świata postrzeganym poprzez doświadczenia, zmysły i intuicje. Autorka w tym rozdziale demonstruje dojrzały warsztat naukowy, z jednej strony operuje bardzo klarownym i precyzyjnym językiem, a z drugiej demonstruje głęboką znajomość literatury naukowej, nie tylko z dziedziny teorii architektury i urbanistyki, ale także powiązanych z nią dziedzin filozofii i estetyki, psychologii środowiskowej i teorii percepcji. Ten znakomicie napisany i bogato udokumentowany wywód podkreślony jest ideogramami i tabelami zbiorczymi, które stanowią autorską syntezę omawianych zagadnień teoretycznych. Wywód ten zmierza do zdefiniowania podstawowych zagadnień o teoretycznym charakterze, które będą przedmiotem szczegółowych badań i analiz w czwartej części pracy. Autorka w ten sposób prowadzi czytelnika – i recenzenta – w świat teorii fenomenologicznych, w oparciu o którą zbudowany zostanie jej warsztat badawczy i metodyka badań. Dzięki oparciu o literaturę źródłową, a także dzięki syntetycznym diagramom łatwiej jest rozumieć intencje Autorki, która porusza się w pełnym niuansów świecie współczesnej teorii architektury, filozofii i psychologii.

Rozdział trzeci przynosi nieco wytchnienia, prowadzi czytelnika przez historię muzeów i muzealnictwa. Jest to problematyka powszechnie znana i wielokrotnie opisywana, przy czym Autorka, zgodnie z tematem pracy ogranicza się do analizy kompleksów muzealnych na wolnym powietrzu, położonych w naturalnym, parkowym lub ogrodowym otoczeniu. Następnie Autorka wprowadza ich podział typologiczny, i spośród trzech typów muzeów (muzea miejsc, muzea etnograficzne i muzea sztuki) wybiera 14 kompleksów muzealnych, które będą przedmiotem analiz w czwartej, podstawowej części pracy. I znowu należy podkreślić, że Autorka posługuje się znakomitym, bezbłędnym językiem, literatura przedmiotu jest dobrana ze znanstwem, a wybory obiektów do dalszych badań są trafne.

Podstawowy, czwarty rozdział pracy zawiera wielokryteriowe analizy wybranych 14 kompleksów muzealnych, zarówno ich przestrzeni pozytywnych, czyli obiektów kubaturowych, jak i przestrzeni negatywnych, przestrzenie otwarte. Punktem wyjścia dla analiz była fenomenologiczna interpretacją przekazu znaczeń. W celu obiektywizacji

oceny każdy obiekt był badany za pomocą sześciu głównych grup kryteriów, odnoszących się do sześciu kategorii architektury wskazanych przez Davida Smith Capona. Są nimi kryteria:

- krajobrazowe (Kontekst)
- kulturowe (Wola)
- estetyczne (Konstrukcja)
- historyczne i konceptualne (Znaczenie)
- funkcjonalne (Funkcja)
- formalne (Forma).

Każdemu z kryteriów przypisana została pięciostopniowa ocena punktowa, dotycząca ich roli w procesie nadawania i przekazu znaczeń, a w celu dalszej obiektywizacji ocen, dla każdego z kryteriów głównych opracowane zostały kryteria szczegółowe, odpowiednio zróżnicowane dla badania przestrzeni „negatywowej” i „pozytywowej”. Powstała w ten sposób wielokryteriowa matryca, która posłużyła do oceny 14 badanych obiektów. Na podkreślenie zasługuje to, że oprócz badania przy pomocy matrycy punktowej, każdy z obiektów został skrótowo opisany, przedstawiono także fotografie i znakomicie opracowane autorskie rysunki – schematy lokalizacyjne lub rzuty założeń urbanistycznych, dzięki którym struktura badanych założeń i relacje przestrzenne stały się przejrzyste i zrozumiałe. Każda z analiz kończy się krótkim podsumowaniem. Całość jest opracowana w sposób bardzo przejrzysty, edycyjnie bezbłędny.

Wnioski i podsumowania zawiera stosunkowo krótki rozdział piąty, w którym Autorka potwierdza postawione w pracy tezy. Trochę szkoda, że Autorka utrzymuje w nim naukowy rygor, wstrzeźliwość badacza i bezosobową narrację. Jedynie ostatni akapit świadczy o pewnych emocjach, a także definiuje *credo* Autorki, jako naukowca i jako projektanta. Uważam te uwagi za bardzo cenne i dlatego pozwalam sobie je w całości przytoczyć:

Znaczenie architektury jest nierozdzielnie związane z jej doświadczeniem. Obiekty i przestrzenie, w których przebywamy wzmacniają nasze osobiste emocje, przywołują doświadczenia z przeszłości i wyostrzają zmysły. Będąc częścią naszego życia, kształtują nas i wpływają na przyszłość. Architektura warunkuje sposób, w jaki rozumiemy swoją egzystencję w

świecie, jest źródłem inspiracji i możliwości. Badanie w obszarze przekazu pozwoli lepiej zrozumieć, które czynniki są najistotniejsze w tworzeniu znaczących miejsc i kreowaniu doświadczeń przestrzennych. Wiedza ta może wpłynąć na sposób organizacji i planowania w relacji do architektury oraz przyczynić się do bardziej świadomego projektowania, dokładniej adresowanego do potrzeb i możliwości ludzi w zmieniającym się świecie.

Nic dodać, nic ująć! Wypada życzyć Autorce dalszych sukcesów na polu naukowym i zawodowym, oby wcielała swoją wiedzę w życie.

2. UWAGI KRYTYCZNE

Mam dwie uwagi krytyczne.

Pierwsza z nich dotyczy metodyki badań terenowych w ujęciu fenomenologicznym, które w pewnym stopniu oparte są na osobistych odczuciach, doświadczeniach i wrażeniach. Autorka podała we wstępie że nie udało jej się odwiedzić wszystkich analizowanych zespołów muzealnych. Trudno z tego czynić zarzut, choć oczywiście – lepiej byłoby je osobiście poznać – gdyż jak było to powiedziane na stronach tej pracy, „doświadczenie architektury jest związane z zaangażowaniem wszystkich zmysłów, które odbierają znaczenia zawarte w relacji z krajobrazem, w strukturze, funkcji i estetyce budynku, w oświetleniu, dźwiękach i zapachu”. Mówi o tym także kolejny cytat ze strony 62: „Całościowe odbieranie przestrzeni uwzględnia również jej dźwięki i zapachy. Sensoryczna świadomość miejsca pogłębia odczucie i zrozumienie formy oraz materiału”.

Wśród szczegółowych kryteriów estetycznych oceny Autorka wymienia wrażenia słuchowe i zapachowe. Wydaje mi się, że trudno je analizować i wartościować nie będąc obecnym w badanym miejscu. Dlatego uważam, że w pracy należałoby różnicować obiekty na zbadane osobiście i pośrednio (za pomocą źródeł) i w wypadku obiektów niezbadanych osobiście powstrzymanie się od oceny wrażeń o charakterze zmysłowym i wpisanie

do tabeli odpowiedniej uwagi, np. „nzb” – nie zbadano, lub „bd” – brak danych. Tymczasem nie stwierdziłem tego typu zapisów, nie wiadomo też, które miejsca Autorka poznała osobiście, a które nie (autorskie fotografie są tutaj jakąś wskazówką, ale rzecz jasna nie pewną).

Druga uwaga krytyczna dotyczy opracowania graficznego zbiorczych danych analitycznych przedstawionych na il. 5.1. na stronie 195. Zapewne z powodów estetycznych Autorka ograniczyła zastosowaną w niej gamę kolorystyczną, do czterech odcieni szarości. Niestety, w reprodukcji straciła na tym czytelność przekazu informacji.

Przedstawione powyżej uwagi krytyczne w niczym nie umniejszają jakości badań i wysokiej wartości pracy, która w opinii recenzenta jest rzetelnym i cennym elaboratem naukowym.

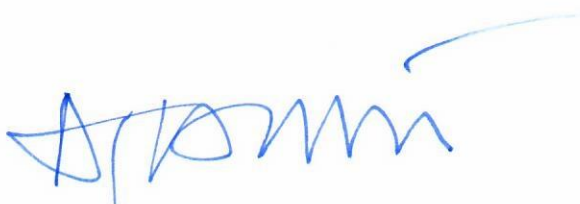
3. OCENA PODSUMOWUJĄCA

Wybrany przez Autorkę temat analizy znaczeniowej współczesnych kompleksów muzealnych, podjęty w ujęciu fenomenologicznym, należy do grupy ważnych i aktualnych problemów, które występują zarówno w praktyce projektowej, jak i w teoretycznym dyskursie, o szerszym zakresie, wykraczającym poza pole naukowe architektury, ze względu na obecną rolę muzeów i muzealnictwa w kształtowaniu kultury, zarówno na poziomie lokalnym, jak i globalnym.

Istotną wartością pracy jest przeprowadzona w niej - z punktu widzenia teorii architektury - analiza porównawcza tradycyjnego podejścia pozytywistycznego z nowszym podejściem fenomenologicznym. Na zauważenie i podkreślenie zasługuje także zastosowana w niej autorska, wielokryteriowa metoda badawcza, pozwalająca przy użyciu kryteriów fenomenologicznych analizować i porównywać zróżnicowane obiekty i założenia architektoniczno-urbanistyczne. Analizując treści poszczególnych rozdziałów rozprawy stwierdzić można ich spójność, logiczność i kompletność. Co więcej, należy podkreślić że wywód został przeprowadzony wręcz bezbłędnie, na szacunek i uznanie zasługuje zarówno warsztat naukowy, wiedza Autorki, jak i precyzyjny język oraz

wysoki poziom redakcyjny, co z pełnym przekonaniem upoważnia mnie do wnioskania o nadanie pracy wyróżnienia.

Reasumując, w oparciu o zasady zawarte w Ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym, z późniejszymi zmianami, pracę doktorską p. mgr inż. arch. Iwony Wilczek zatytułowaną **Kompleksy muzealne na wolnym powietrzu - przekaz znaczeń budynków, przestrzeni wokół nich i pomiędzy nimi** oceniam pozytywnie i wnoszę o jej dopuszczenie do publicznej obrony.

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'A. J. W.', with a long horizontal stroke extending to the right above the main signature.

Kraków, 25 października 2022 r.